

nan Muhammed ertesi yıl bölgede çıkan veba salgınında Berdea'da öldü (Rebîulevvel 288 / Mart 901). Vasiyeti üzerine oğlu Divdâd Azerbaycan ve İrmîniye valisi ilân edildi. Halife Mu'tasım-Billâh'ın etrafında toplanan Orta Asyalı emir ve kumandanların oğulları arasında yüksek mevkilere çıkan birkaç kişiden biri olan Muhammed b. Ebû's-Sâc dirayetli bir emirdi. Berdea'da basılmış 285 (898) tarihli bir sikkede Afşin unvanıyla anıldığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 1942, 1996, 2025, 2027, 2039, 2048, 2116, 2137, 2146, 2185, 2195, 2202; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-Ümem*, I, 45-62, 172-182; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 241, 247, 249, 251-253; İbnül-Esrîr, *el-Kâmil*, VII, 336, 362, 372, 396, 397, 398, 409-410, 414, 422, 423, 424, 427, 428, 430, 431, 436, 464, 467, 473, 491; İbnül-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, I, 80, 81, 82, 83, 84; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 170; R. Grousset, *Histoire de l'Arménie*, Paris 1947, s. 355, 379, 399-416; V. Minorsky, *Studies in Caucasian History*, London 1953, s. 110-111; *CHIr.*, IV, 228-232; Zambaur, *Manuel*, s. 43, 179; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 170; a.mlf., "Sâdjids", *EP* (İng.), VIII, 745-746; M. Défremery, "Mémoire sur la famille des sâdjides", *JA*, IX (1847), s. 409-446; X, 396-436; Hakkı Dursun Yıldız, "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânî Sâcoğulları I", *TD*, sy. 30 (1976), s. 109-118; a.mlf., "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hânedânî Sâcoğulları II", *TED*, sy. 9 (1978), s. 107-128; Cl. Huart, "Sâciler", *JA*, X, 16-17; H. A. R. Gibb, "Muhammad b. Abî'l-Sâdjî", *EP* (İng.), VII, 395; A. Karang - F. R. C. Bagley, "Afşin b. Divdâd", *Elr.*, I, 591.

FARUK SÜMER

MUHAMMED b. EBÜ'S-SÜRÜR

(bk. BEKRÎ, İbn Ebû's-Sürûr).

MUHAMMED EMİN EFENDİ,

Bağdatlı

(bk. BAĞDATLI MUHAMMED EMİN EFENDİ).

MUHAMMED ESED (LEOPOLD WEISS)

(1900-1992)

Yahudi asıllı müslüman âlimi
ve siyaset adamı.

2 Temmuz 1900'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Lvov şehrinde (bugün Ukrayna'da) yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi; babası avukat,

dedesi hahamdı. Aile geleneğine göre özel öğretmenlerden İbrânî dili ve kültürü üzerine eğitim gördü. 1918-1920 yıllarında Viyana Üniversitesi'nde sanat tarihi ve felsefe okudu. Prag ve Berlin'e gidip entelektüel çevrelerle tanıştı, bir müddet sinema ve tiyatroyla uğraştı. Gazetecilik kariyeri, 1921'de gizlice Berlin'e gelen Maxim Gorky'nin eşiyile yaptığı röportajdan sonra başladı. 1922'de *Frankfurter Zeitung*'un özel muhabiri olarak Kudüs'e gitti ve orada siyonizmin lideri Hayyim Weizmann'la (müstakbel İsrail cumhurbaşkanı) karşı olduğu bu hareketi tartıştı. 1923 yılını Kudüs'te ve Kahire'de geçirip Ortadoğu'da yaşanan siyasî ve içtimai hayata dair ayrıntılı bilgi edindi. Bursa, İstanbul, Sofya, Belgrad, Berlin üzerinden Frankfurt'a giderek bir süre gazetesinin merkezinde çalıştı. 1924'te Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, İran ve Afganistan'ı kapsayan bir seyahate çıktı. Gezisini Merv, Semerkant, Buhara, Taşkent ve Moskova'dan geçerek tamamladı.

Son seyahati sırasında Kahire'de Muhammed Abduh'un öğrencilerinden Ezher şeyhi Muhammed Mustafa el-Merâgi ile tanıştı ve Ezher'de Arapça öğrendi. 1926 yılında eşiyile birlikte İslâmiyet'i kabul etti ve Muhammed Esed adını aldı; ertesi yıl da beraberce hacca gittiler. Yaklaşık altı yıl Arabistan'da yaşadı; bu sırada İslâmî bilgilerini geliştirdi. Libya'daki bağımsızlık mücadelesini destekleyen yazılar yazdı. Suudi Kralı Abdülazîz ile dost oldu. Hindistan'a giderek Muhammed Ali Cinnah ve Muhammed İkbâl ile yakın ilişki kurdu. *Islamic Culture* adlı derginin editörlüğünü yaptı (1936-1938). 1947'de Pakistan'ın doğuşunun ardından devlet ve toplum düzeninin dinî temellerini araştırma işlevi görecektir İslâmî Tecdid Kurumu adlı bir müessese oluşturmakla görevlendirildi. 1949'da Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu Dairesi başkanlığına, 1952'de Pakistan'ın Birleşmiş Milletler dâimî tem-

silciliğine tayin edildi. Böylece yirmi beş yıl Batı'dan uzak kaldıktan sonra New York'a gitti ve büyük ilgi gördü. 1955'te Pakistan'a döndü. Devlet Başkanı Eyyüb Han'ın kalması yönündeki talebine rağmen 1959'da siyasî karışıklıklar yüzünden Pakistan'dan ayrılarak ömrünün kalan kısmını İsviçre, Fas, Portekiz ve İspanya'da ilmi çalışmalarla geçirdi. 20 Şubat 1992'de Granada'da öldü.

Siyasî faaliyetlerinin ve gazeteciliğinin yanında önemli bir düşünür olarak tanınan Muhammed Esed, İran İslâm Devrimi'ne karşı çıkmış, İslâm dünyasındaki aşırı hareketlerden rahatsızlığını dile getirmiş, İslâm hukukunun bu şekliyle uygulanamayacağını, sistemleştirilmesi gerektiğini belirtmiş, İslâm dünyasında kadın hakları savunuculuğu yapmıştır. Pakistan anayasasında kadınların siyasî parti başkanı seçilmesine izin verilmesi onun bu mücadelesinin bir ürünüdür.

Eserleri. 1. *Un romantisches Morgenland* (Frankfurt 1924). İlk Ortadoğu ziyaretinin ardından kaleme aldığı izlenimlidir. 2. *Islam at the Crossroads* (Delhi-Lahore 1934). Muhammed Esed, bu kitabında Batı teknolojisinin amansız saldırısı karşısında kendine güvenini tamamen kaybetmiş olan İslâm dünyasının şahsiyetini ve itibarını yeniden kazanmasını sağlamayı hedef almıştır. Eser çeşitli dillere çevrilmiş ve pek çok baskısı yapılmıştır (trc. Hayrettin Karaman, *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm: Batı Medeniyeti Karşısında Müslümanlık*, İstanbul 1965, 1969, 1986, 1997). 3. *Sahih al-Bukhârî: The Early Years of Islam* (Delhi-Lahore 1938). *Şahih-i Buhârî*'deki siyerle ilgili rivayetleri ve açıklamalarını ihtiva eden eser yazarın Medine'de kaldığı süre içinde tamamlanmıştır (trc. Mustafa Armağan, *Sahih-i Buhârî: İslâm'ın İlk Yılları*, İstanbul 2000). 4. *The Road to Mecca* (New York 1954). Muhammed Esed'in, 1932 yılında Arabistan çöllerinde gerçekleştirdiği yolculuk çerçevesinde geçmişten o güne bütün hayatını, Pamir yaylarından Libya çöllerine, oradan İstanbul'a kadar yaptığı gezileri ve yaşadığı büyük değişimi anlatan otobiyografisidir. İslâmiyet'i kabul edişinin hikâyesi olan bu kitabında yazar okuyucuya, bir Avrupalı'nın İslâm'ı keşfedip tanımasının ve müslüman toplumuyla bütünleşmesinin hikâyesini sunar. Çeşitli dillere çevrilen ve birçok kişinin İslâm'ı seçmesine vesile olan kitap birincisi özet olmak üzere aynı adla iki defa Türkçe'ye çevrilmiştir (İhsan Babulluoğlu, *Mekke'ye Giden Yol*, İs-

Muhammed
Esed

MUHAMMED ESED (LEOPOLD WEISS)

tanbul 1967; Cahit Koytak, İstanbul 1967, 1984, 1988, 1992). 5. *The Principles of State and Government in Islam* (Berkeley 1961). Kitap, Mansûr Ali Mâzî'nin *Minhâcü'l-hükûm fi'l-İslâm* adlı Arapça çevirisinden (Beyrut 1964) M. Beşir Eryarsoy tarafından *İslâm'da Yönetim Biçimi* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1977, 1988, 1995). 6. *The Message of Qur'an* (Gibraltar 1980). Muhammed Esed, 1960 yılında başlayıp 1964'te birkaç suresini yayımladığı bu meâl-tefsir çalışmasını Fas'ta kaldığı yıllarda tamamlamıştır. En önemli eseri saydığı meâl-tefsir onun klasik Arapça'ya hâkimiyetini göstermesi açısından dikkat çekmiş ve bazı eleştirilere rağmen en fazla ilgi gören meâllerden biri olmuştur. Muhammed Esed birçok klasik ve yeni tefsiri, hadis kaynaklarını ve klasik sözlükleri kullanarak hazırladığı bu eserinde üç ilkeye bağlı kalmıştır. Bunlardan birincisi kelime ve ifadelerin Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki mânalarını esas almak ve bu çerçevede Kur'an'da yer alan dinî lafızları sonradan kazandıkları terim anlamlarıyla düşünmemek, ikincisi Kur'an'ın i'câzla ifade edilmiş bir kelâm olduğunu göz önünde bulundurmak. Üçüncüsü de geleneksel Kur'an ilimlerinde Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri olarak formüle edilen ilkedir. Bu ilke Kur'an'ın birbirini tamamlayan bir bütün olduğu ve her öğretinin karşılıklı olarak birbirini tamamladığı düşüncesine dayanmaktadır. Tefsir-meâl, uzun soluklu bir çalışma ürünü olması ve çağdaş Batılı okuyucunun zihnine Kur'an'ı yaklaştırmaya sebebiyle özellikle entelektüel kesimlerce olumlu karşılanmıştır. Bununla birlikte Muhammed Esed'in modernist çizgiyi yansıtan görüşleri eleştirilmiştir. Ayrıca meâlde eksik çevirilerin bulunduğu, isabetsiz anlamlar verildiği, aşırı te'viller yapıldığı, bâtinî yorumlara sapıldığı, kaynaklardan bilgilerin doğru aktarılmadığı ileri sürülmüştür. Önemli eleştirilerden biri de Muhammed Esed'in bir kısım âyetlerin yorumunda kullandığı yöntemi Kur'an'ın bütününde sürdürmemesidir. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk tarafından *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsir* adıyla başarılı şekilde Türkçe'ye çevrilen eserin (İstanbul 1996) daha sonra da çeşitli baskıları yapılmıştır. 7. *This Law of Ours and Other Essays* (Gibraltar 1987). Muhammed Esed'in İslâm ve Batı uygarlıkları ile İslâm hukukuna dair düşüncelerini, özellikle Pakistanlı müslümanlar için uygun gördüğü devlet şekli ve İslâmî bir anayasa teşkili hakkında daha önce yaz-

dığı makalelerini ve yaptığı radyo konuşmalarını içermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Esed, *Mekkeye Giden Yol* (trc. Cahit Koytak), İstanbul 1984, s. 8-17, 72-101, 117-130, 144-148, 184-188; a.m.f., *Yolların Ayırılış Noktasında İslam* (trc. Hayreddin Karaman), İstanbul 1986, s. 13-18; a.m.f., *İslâm'da Yönetim Biçimi* (trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1995, s. 7-24; Necib el-Akikî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 291; Necâh Mahmûd el-Guneymî, *Muhammed Esed ve deürühû fi'l-fikri'l-İslâmiyyi'l-mu'âşır*, Kahire 1410/1989; "Muhammed Esed: Öncü Bir Düşünür" (trc. Ahmet Ertürk), *Kelime*, sy. 13, Konya 1987, s. 36-46; Ahmet Ertürk, "Bir İsim Bir Yorum: Muhammed Esed", *Kardelen*, sy. 16, İstanbul 1992, s. 9-11; Mustafa Özcan, "Muhammed Esed", *Zaman*, İstanbul 4 Mart 1992, s. 5; Ebû'l-Hasan Ali el-Hasenî en-Nedvî, "el-Müfekkiri'l-İslâmî el-müh tedî el-bâriz Muhammed Esed", *el-Ba'sû'l-İslâmî*, XXXVII/4, Leknev 1992, s. 93-96; İsmail Çalışkan, "Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Sivas 1998, s. 419-435; "Muhammad Asad and The Road to Mecca Text of Muhammad Asad's Interview with Karl Günter Simon" (trc. E. R. Harder), *IS*, XXXVII/4 (1998), s. 533-544; Muzaffar Iqbal, "Muhammad Asad: A Biography", a.e., XXXVII/3 (1998), s. 411-414; a.m.f., "Abdullah Yûsuf 'Ali and Muhammad Asad: Two Approaches to the English Translation of the Qur'an", *Journal of Qur'anic Studies*, II/1, London 2000, s. 107-123; İsmâ'il İbrahim Newwâb, "A Matter of Love: Muhammad Asad and Islam", *IS*, XXXIX/2 (2000), s. 155-231; Murad Hoffmann, "Muhammad Asad: Europe's Gift to Islam", a.e., XXXIX/2 (2000), s. 233-247; *Uygar: Fikir ve Hayal Dergisi*, sy. 3-4, İstanbul 2002 (Muhammed Esed özel sayısı); Mustafa Öztürk, "Muhammed Esed'in Meal-Tefsirinde Bâtinî Te'vil Olgusu", *İslâmî Araştırmalar*, XVI/1, Ankara 2003, s. 113-126; İbrahim H. Karslı, "Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi", a.e., XVI/1 (2003), s. 95-112; Mustafa Akman, "Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı Adlı Meal-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme", a.e., XVI/1 (2003), s. 127-155; 'Abdin Chande, "Symbolism and Allegory in the Qur'an: Muhammad Asad's Modernist Translation", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XV/1, Birmingham 2004, s. 79-89.

KEMAL KAHRAMAN

MUHAMMED b. ESLEM

(محمّد بن أسلم)

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Eslem b. Sâlim el-Kindî el-Horasânî et-Tûsî (ö. 242/856)

Muhaddis ve zâhid.

180 (796) yılı civarında Horasan'ın Tûs şehrinde doğdu. İlk eğitimini aile çevresinden aldı. Temel İslâm ilimlerini Tûs'taki âlimlerden öğrendi. Dönemin ilim

merkezlerinden olan Horasan'da Yezîd b. Hârûn, Ya'lâ b. Ubeyd ve kardeşi Muhammed, Ca'fer b. Avn el-Amrî, Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Kabîsa b. Ukbe, Muhammed b. Kesîr, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, Nadr b. Şümeyl, Yahyâ b. Yahyâ el-Minkârî gibi şahsiyetlerden rivayette bulundu. İsnâaşeriyeye'nin sekizinci imamı Ali er-Rızâ ile Nîşâbur'da karşılaştı ve Ebû Zür'a er-Râzî ile birlikte ondan hadis rivayet etti. Kendisinden İbrâhîm b. Ebû Tâlib, Ebû Ali el-Kabbânî, İbn Huzeyme, İbn Ebû Dâvûd, Muhammed b. Vekî' et-Tûsî, Muhammed b. Ahmed et-Tûsî gibi muhaddisler rivayette bulundular. Tûslu muhaddis ve zâhid Ebû İshak İbrâhîm b. İsmâil el-Anberî de talebesi olup kendisinden sonra onun yerini almıştır. Arkadaşlarından muhaddis ve zâhid Ali b. Hasan ed-Dârebircidî el-Hilâlî, Ebû Ahmed Muhammed b. Abdülvehhâb el-Ferrâ da ondan hadis rivayet ettiler. Uzun yıllar Nîşâbur'da yaşayan Muhammed b. Eslem bu şehirde vefat etti ve İshak b. Râhûye'nin kabrinin yanına defnedildi. Cenaze namazına 1 milyondan fazla kimsenin katıldığı belirtilmektedir.

Muhammed b. Eslem, devrinin güvenilir râvilerinden ve Ehl-i sünnet'in imamlarından biri kabul edilir. Ebû Hâtîm er-Râzî ve Ebû Zür'a er-Râzî gibi hadis münekkitleri onun sika olduğunu söylemişlerdir. Bununla beraber rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almamıştır. Hz. Peygamber'in sünnetini ve hadislerini yazmakla övünen Muhammed b. Eslem, kendisine sorulan soruları cevaplandırırken mutlaka Resûl-i Ekrem'in bir hadisine dayanır, hayatını hadislere göre düzenler ve onları zamana göre çok iyi tahlil ederdi. Talebesi İshak b. Râhûye, rivayet ettiği bir hadiste geçen "sevâd-ı a'zam" (hak üzere olan çoğunluk) ifadesini açıklarken bunların Muhammed b. Eslem ve onun gibi yaşayanlar olduğunu söylemiş ve ondan daha ileri seviyede bir âlim tanımadığını belirtmiştir. İbn Huzeyme ve diğer bazı talebeleri de ondan "rabbânî âlim" diye söz etmişlerdir. Hem Ahmed b. Hanbel hem Muhammed b. Eslem ile dost olan İshak b. Râhûye'ye hangisini diğerine tercih ettiği sorulmuş, o da Muhammed b. Eslem'i dindeki ileri görüşlülüğü, sünnete eksiksiz bağlılığı, zâhid ve dilinin fesahati bakımından hiç kimsenin karşılaştıramayacağını ifade etmiştir.

Horasan bölgesinde doğup gelişen Melâmetiyye akımının ilk temsilcilerinden olan Muhammed b. Eslem, ibadetlerin